

หนังตะลุงที่ใช้กลอนแบบมุกโตในปัจจุบัน

วิเชียร ณ นคร
วท. นครศรีธรรมราช

หนังตะลุงเป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งของชาวปักษ์ใต้ มีทั้งบทพากย์ และบทเจรจา ผิดกับบทพากย์โจน ละคร หรือหนังใหญ่ บทพากย์ของหนังตะลุงส่วนมากใช้กลอนตลาด หรือกลอนแปดเป็นพื้น อาจจะมีกลอนกลบท หรือกลอนชนิดอื่นแทรกเข้ามาบ้างในบางโอกาสของการแสดงในครั้งหนึ่ง ๆ อันเป็นเหตุการณ์ของท้องเรื่อง เช่น ใช้กลอนกลบทสะบัดสะบั้งเป็นบทพากย์เมื่อออกรูปเทวดา หรือใช้กลอนสี่เป็นบทพากย์เมื่อพญายักษ์ อสูร บรม สังฮอน บุตรสาว เป็นต้น

ชาวปักษ์ใต้ในอดีตมักเรียกหนังตะลุงว่า “หนัง” เฉย ๆ บางทีก็เรียกว่า “หนังควน” ก็มี ส่วนคำ “หนังตะลุง” นั้น เป็นคำเรียกของคนภาคอื่น แต่ในปัจจุบันชาวปักษ์ใต้เองก็เรียกตามชาว

ภาคอื่นว่า “หนังตะลุง” หรือ “หนังลุง” ไปด้วย

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดที่มีหนังตะลุงมากที่สุด เพราะมีคณะหนังตะลุงอยู่ทั่วไปเกือบทุกอำเภอก็ว่าได้ และคณะหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ก็มักจะตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นส่วนใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน คณะหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงในอดีตได้แก่ หนังเอี้ยดน้อย หนังดำวัน หนังเรือย หนังจันทร์แก้ว หนังร้าน หนังหนูจันทร์ ฯลฯ ส่วนนายหนังที่ยังมีชีวิต และมีชื่อเสียงในปัจจุบัน เช่น หนังประทีนหนังปรีชา หนังเคล้าน้อย หนังจำเนียร เป็นต้น

คณะของหนังตะลุง จะเรียกตามชื่อของหัวหน้าคณะ หรือนายหนัง หรือนายโรง เช่น คณะหนัง

ตะลุงของนายปรีชา ซึ่งมีนายปรีชาเป็นหัวหน้าคณะหรือนายโรงก็เรียกคณะหนังตะลุงนั้นว่า “หนังปรีชา” และคำว่า “หนัง” จะเป็นคำนำหน้าชื่อของคนที่เป็น “นายโรง” หรือ “นายหนัง” ไปด้วยในกาลต่อมา “นายปรีชา” ก็จะเป็น “หนังปรีชา” ไปดังกล่าวแล้ว

หนังตะลุงคณะหนึ่ง เรียกว่าโรงหนึ่ง คณะหนึ่ง หรือโรงหนึ่ง มีประมาณ ๖-๘ คน คือ มีนายโรงหรือนายหนัง ๑ คน ส่วนลูกคู่ ซึ่งมีหน้าที่เล่นดนตรีมีราว ๖-๗ คน นายหนัง เป็นคนที่มีความสำคัญที่สุดในคณะ นายหนังต้องเหน็ดเหนื่อยมาก ทั้งทางกายและสมอง เพราะต้องทำหน้าที่เป็นตัวหนังทุกตัว คือทำหน้าที่พากย์หรือว่ากลอน และเจรจา รวมทั้งเชิดรูปในลักษณะต่าง ๆ ด้วย ผู้เป็นนายหนังส่วนใหญ่ จึงมักมีความจำดี

และเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบดี คือ แสดงไว้หลายบทบาท พูดได้หลายเสียง มีความรอบรู้ มีอารมณ์ขัน นอกจากการแสดงแล้ว นายหนังยังต้องเป็นผู้บริหารที่ดีอีกด้วย ฉะนั้น นายหนังจึงเป็นแกนสำคัญของคณะหนังตะลุงทีเดียว

นายหนังส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ที่มีความจำดีเลิศ คือเมื่อประสบเหตุการณ์อะไรด้วยตนเอง หรือได้ฟัง ได้ยิน จากปากคำของผู้อื่น ก็จะนำเอาเหตุการณ์ที่ได้พบ ได้ฟัง ได้ยินนั้น มาผูกขึ้นเป็นบทกลอนและเรื่องราว แล้วจดจำบทกลอนและเรื่องราวขึ้นมาแสดงและพากย์หนังต่อไปหรือได้อ่านหนังสือกลอนที่ผู้อื่นแต่งขึ้นเป็นเรื่องเป็นราวเพื่อใช้ในการเล่นหนังตะลุงโดยตรงก็จะจดจำมาเพื่อใช้พากย์หนังต่อมา

การจดจำนั้นไม่ใช่จดจำกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ต้องจดจำได้ทั้งเรื่องกันทีเดียว สามารถเล่นได้ตลอดทั้งคืนก็ว่าได้ หรือบางทีต้องจดจำแบบอย่าง ของกลอนบางอย่างบางชนิด มาเป็นแม่บทในการแต่งกลอน เช่น พวกกลอนกลบทต่าง ๆ หนังตะลุงในภาคใต้ส่วนใหญ่ยึดเอาเรื่อง “ศิริวิบุลภิติ” ของหลวงศรีปริษา (เซ่ง) กวียุคอยุธยาตอนปลายเป็นแม่บท แต่นิยมเรียกหนังสือนี้ว่า “ยศภิติ” ตามชื่อตัวเอกของเรื่องนี้ หนังตะลุงที่ใช้ความจำเป็นหลักโดยการจดคำกลอนที่ผูกขึ้นก่อน เพื่อใช้พากย์หรือร้อง หรือว่า เมื่อแสดง เรียกว่า “หนังกลอนคำเรียน” หรือ “หนังคำเรียน”

ส่วนหนังตะลุงอีกประเภท

หนึ่งมักจะใช้ปฏิภาณเป็นหลัก ในการพากย์และการผูกเรื่อง คือ นึกคิดผูกกลอนขึ้นมาในทันทีทันใด เป็นกลอนสด หนังตะลุงประเภทนี้เรียกว่า “หนังกลอนมุดโต” หรือ “หนังมุดโต” คำ “มุดโต” ไม่ใช่คำไทยแท้ แต่ก็ไม่แน่ใจว่ามาจากภาษาใด บังเอิญไปตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Motto” ซึ่งแปลว่า กลอนสด เช่นกัน ทั้งนี้เพราะภาคใต้ของไทยมีลักษณะภูมิประเทศเป็น คาบสมุทร จึงได้มีชาวต่างประเทศทั้งในทวีปเอเชียและทวีปอื่น ๆ ได้ติดต่อไปมาค้าขายตั้งแต่โบราณกาล ภาษาของชนชาติต่าง ๆ จึงได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ภาคใต้ของไทย เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต ทมิฬ เปอร์เซีย อาหรับ โปรตุเกส อังกฤษ และภาษาอื่น ๆ ฉะนั้นภาษาถิ่นบักยได้จึงอุดมไปด้วยภาษาต่างชาตินามากมายทั้งที่ได้ดัดแปลงรูปและเสียงของคำไปแล้วก็มี คงรูปและเสียงของคำไว้เช่นเดิมก็มี เช่นคำว่า “แกร็ดแหร็ด” หรือ “ยาแหร็ด” มาจากคำว่า “Cigaret” ในภาษาอังกฤษเป็นต้น ฉะนั้นคำว่า “มุดโต” ก็น่าจะมาจากคำว่า “Motto” ในภาษาอังกฤษก็อาจจะเป็นไปได้เช่นกัน

“หนังมุดโต” หรือ หนังตะลุงที่ใช้กลอนสด หรือกลอนแบบมุดโตนี้ ในจังหวัดภาคใต้มีน้อย โดยเฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เท่าที่นึกได้มีหนังคลั่งเด้า มีท่านผู้รู้บางท่านบอกว่ามี ๒ คน คือ หนังคลั่งขาก กับ หนังคลั่งโหม่ง แต่บางท่านก็ว่าเป็นคน ๆ เดียวกัน ต่อมาก็ได้แก่ หนังพื้นแห่งอำเภอ

ท่าศาลา เป็นต้น ในปัจจุบัน “หนังมุดโต” ดังกล่าวแทบไม่ค่อยพบเห็นเลย ที่มีชีวิตอยู่ และยังคงแสดงอยู่ ก็คือคณะ “หนังลอย” เพียงคณะเดียวเท่านั้น นอกจากนั้นจะเป็นหนังตะลุงประเภท “หนังคำเรียน” เสียส่วนมาก

หนังลอยมีชื่อและสกุลตามทะเบียนราษฎรว่า นายลอย พงศ์ประยูร ปัจจุบันมีอายุ ๖๗ ปี บ้านเดิมอยู่ที่ตำบลบางตะพุง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช นายลอยได้ฝึกหัดหนังกับหนังพร้อม (นกไข่) หนังตะลุงเก่าแก่ของจังหวัดพัทลุง ได้เริ่มเล่นหนังเมื่ออายุ ๒๕ ปี ต่อมาได้ย้ายภูมิลำเนามาอยู่ที่บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีครอบครัวที่นั่น ได้มีชื่อเสียงอยู่ชั่วระยะหนึ่ง เนื่องจากหนังลอยมีบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหมน ชาวบ้านจึงเรียกว่า “หนังลอยหมน” หนังลอยเป็นคนมีอารมณ์ขันและมีอัธยาศัยดีต่อคนทั่วไป นอกจากนั้นยังเป็นคนที่มีความดี มีมนุษยสัมพันธ์และจิตวิทยาสูงเป็นเลิศอีกด้วยเล่ากันว่า “ถ้าไปแสดงที่ใดแล้ว ก่อนแสดงเขาจะจับกลุ่มสนทนากับเด็กวัยรุ่น และคนทั่วไปของละแวกนั้น หัวเราะเฮฮาสนุกสนาน สร้างความประทับใจไว้ขั้นหนึ่งก่อน พร้อมกันนั้นเขาก็ซักถามถึงความเป็นไปของหมู่บ้านนั้น ว่าใครเป็นใคร เช่น ใครที่ชอบพอรักใคร่กันบ้าง คนเด่นคนแก่คนไหนที่ชอบสนุกสนานบ้าง ใครเป็นแม่ย่าบ้าง หรือใครที่มีพฤติกรรมแปลก ๆ บ้าง ฯลฯ เมื่อเวลาแสดงหรือเล่นหนังเขาจะนำเอาพฤติกรรม

ของแต่ละคนในหมู่บ้านนั้นมาผูก
เป็นเรื่องล้อเลียนกันอย่างเบา ๆ
ซึ่งได้สร้างความสนุกสนานเฮฮาให้
กับผู้ดูผู้ชมมาก”

ต่อมาหนังสือได้ย้ายภูมิ
ลำนามมาอยู่ที่ตำบลปากพูน อำเภอ
เมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จน
กระทั่งปัจจุบันนี้ หนังสือเคย
ประชันโรงกับหนังตะลุงคณะอื่น ๆ
หลายครั้ง ครั้งสำคัญที่จำได้คือ
ประชันโรง กับ หนังเกล้าใหญ่
(บางตะพวง) ที่บ้านหนองกกขง
ตำบลเกาะทวด อำเภอปากพนัง
จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้
นั้นก็ยังมีที่สนามหน้าเมืองเป็นการ
ประชันโรง ๑๕ โรง คือเมื่อ พ.ศ.
๒๕๑๗ หนังสือได้แสดงหนังตะลุง

บทตั้งเมือง

“วันตกนกกลับเข้ารังหมด
ฝูงชนโศกโศกกระปือกลับ
กว่าจะเสร็จกันกลางวันจนค่ำ
บทยักษ์บ้า

“จับทกุ่มเหยง
ร่างกายของกูผู้คิดเค็ด
อยู่ตำบลลือลือฉื่อนคั่นใจหาย
ถึงเดือนสิบราชนิรายอยู่ชายวัด

บทเทวาหรือเทวดา

“บังเกิดอัศจรรย์นั้นศาล
ร้อนในอกหมก ไหมร้อนในอก
มันก็มีคทุกทีศนิตชอบกล
จะนั่งจะนอนก็ร้อนก็ร้อน
นุเคราะห์ที่กูเคราะห์พอเข้าใจ
ร้อนถึงกูผู้เป็นเจ้าของเจ้าเร้าร้อน
กูต้องส่องจักษุลงชมพู่พาน
บทพญายักษ์ชมบุตรสาว

“โอ้วว่าเขาวรรณษพระบุตรสาว
ทั้งสองแค้นคูแดงไขแกล้งยอ
เมื่อเวลาทำงานดัมวิ้วควาย
อายุ ได้สิบเหลือนเนื้อเป็นมัน
พระชนงนงเนตรเกศกัณ

เป็นเวลา ๓๐ กว่าปีมาแล้ว และ
ปัจจุบันก็ยังแสดงอยู่บ้าง แต่แสดง
บ่อยครั้งไม่ได้เพราะชราภาพแล้ว

เนื่องจากเป็นหนังมุดโต
ดังกล่าวแล้ว หนังสือจึงจำบท
กลอนของตนเองไม่ค่อยจะได้
เพราะแสดงที่หนึ่งหรือครั้งหนึ่งก็ว่า
บทกลอนไปอย่างหนึ่ง บทกลอนที่
เคยว่าไปก็ลืมไปเสียสิ้น แสดงใหม่
ก็คิดบทกลอนขึ้นใหม่ต่อไป แต่
เนื่องจากบทกลอนของหนังสือ
เข้าถึงจิตใจของชาวบ้าน ชาวบ้าน
ที่ดูการแสดงหนังตะลุงของ
หนังสือ จึงจำบทกลอนของหนังสือ
ได้ดีกว่าตัวหนังสือเองเสียอีก

ลักษณะบทกลอนของหนังสือ

ลอบ ส่วนมากเป็นกลอนที่ใช้
ภาษาพื้น ๆ ง่าย ๆ ที่ใช้กันในท้อง
ถิ่นภาคใต้ทั่วไป ไม่มีศัพท์แสงแต่
อย่างไรก็ดี จึงนับเป็นภาษาบริสุทธิ์
ของท้องถิ่นจริง ๆ และมีจังหวะ
สัมผัสอันมีค่าตายไว้วัยวรรณคดี
เรียกว่า “กลอนตาย” อันเป็น
กลอนที่หาสัมผัสยาก หรือต่อ
ยาก แต่หนังสือก็สามารถค้น
กลอนไปจนได้ความและได้เรื่อง
ได้ราวเกือบทุกคราวไป นอกจากนี้
นั้นยังใช้คำพูดหรือบทเจรจาเข้าไป
ปะปนกับคำกลอนที่ใช้พากย์เป็น
การดำเนินเรื่องเสรีไปเลยในตัว
บทกลอนของหนังสือเล่มเท่าที่
รวบรวมมามีดังนี้

จันทร์ทรงกลดย่ำย่ำยังไม่พ้นหัวค่ำดี
ต่อลิ้มขบขันใจรามันพาหนี
เด็กฉาวมีว่าหนูจิ้งจอกนี้แลหนังสือ”

จับถึงยักษ์ทองเกลี้ยงอยู่ป่าเหม็ด
เอาเปลือกเหม็ดมาหุงต่างผ้าถุงยักษ์
ราพณ์ร้ายใจหมิวเพื่อนกินแต่สัตว์
หัวใจหมัดเอาจริงกับการชิงเปรต”

ถึงชั้นบนมีพาน...เอ๋ยชั้นบน
เห็อกตร้อนเหลือนั่งเห็อกหล่น
ชอบกลผิดคิดหนกลการใด
เอื้อพาดนพักผ่อนจะ ไปนอนไหน
บังเกิดเหตุแค่ ใครแค้นเกิดเหตุการณ์
ช่างอ่อนเพลียกายอ่อนแค่น่าสงสาร
ชมพู่เอื้อรู้การณีสถานใด”

ตัวเจ้าชาวเหมือนฝ้าย...แต่ใครไม่ขอ
ลูกสาวพ่อปีหน้าค่าสัดหัวพัน
กูจทำให้คนลือ...กินกันให้คือหัน
พักตร์ตั้งจันทร์เต็มดวง...กูน่าหวงจริง
แม่แต่งนม ได้สวยเกิน...แค่เดินหิ้งหิ้ง

คอกีแขวนสายสร้อยห้องตุ้งติ้ง

ดูหรั่งหรั่งหล็อกเหล็ก...อย่าโทษมันเลย
เด็กมันทรามนอง”

ฯลฯ

นอกจากนั้นเป็นบทต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจดจำไว้ แล้วถ่ายทอดกันต่อ ๆ มา ดังนี้ เช่น

“นางสังพลางลงล่างหวางใจ ไครก
ไปลิกอ่านผ่านยากับพ่อตาอุ

ตื่นแต่เช้าต่อไพรกณะเนรนะ... ไปกินข้าวหนู
ได้รับสูกันสัทธิให้คนเห็นฝีมือเนร”

บทกลอนบทนี้จะเห็นว่าเอาบท
เจรจาเข้ามาดำเนินเรื่องกันเลย ใช้
คำพูด ย้ำคำเป็นกลอนตายแล้วคืน
เข้าหาความ นับเป็นการริเริ่มของ
บทกลอนหนึ่งตระกูลอีกประเภท
หนึ่งข้อความที่ว่า “ไปกินข้าวหนู”
จึงคล้ายกับ บทเจรจาไปในที่
แต่กลับไปสัมพันธ์กับคำว่า “คู่” ใน
วรรครองไป เนื้อเรื่องตอนนี้คล้าย ๆ

กับเรื่องสังข์ทอง คือ เรื่องมีอยู่ว่า
พ่อตากับลูกเขยไม่ถูกกัน แต่ลูกเขย
เป็นคนมีวิชาและมีอิทธิฤทธิ์ เมื่อ
เข้าศึกมาติดบ้านติดเมือง คนอื่นที่
ออกไปรบสู้เข้าศึกศัตรูก็สู้ไม่ได้
พ่อตาเลยให้แม่ยายไปงอนจ้อลูกเขย
จนถึงบ้าน เมื่อลูกเขยรับปากที่จะ
ออกไปรบตามคำขอร้องแม่ยายและ
พ่อตาแล้ว แม่ยายจึงรู้สึกเบาใจ

เหมือนกับยกภูเขาออกจากอก แล้ว
สั่งว่าให้ไปรับประทานอาหารที่บ้าน
หรือวังของพ่อตา เพื่อจะได้ลิกอ่าน
กับพ่อตาในการที่จะรบสู้ศัตรูเพื่อ
ป้องกันบ้านเมือง
หรือบรรยายเรื่อง ตอนลูก
เลี้ยงฆ่าแม่เลี้ยง ดังนี้

“ซกมีคหับตราพระราชาสืบห้าบาท
นำส่งสารงามพริ้มกำแม่ตาเพราะ
หรืออื่น ๆ ดังนี้ เช่น

“พระกษัตริย์ขับม้าเข้าป่าอุค
“พระกษัตริย์ขับม้ามาหย่องแหง
“หน่อกษัตริย์ตัดทางมากกลางป่า
“มารเหาะขึ้นปลายโหนดโคดขึ้นปลายตาล
“พญาอัศวินโรโคดขึ้นปลายพร้าว

“พร้าวรอกโหว่งบ้านฉานแค้นหาได้
“บ้านฉานไม่ไทรยั้งแต่ไทรกับโหนด
“สาวตกใจเสื่อเล่นขึ้นปลายไม้
“ข้างขึ้นเคียนแห้วเหมือนหวิแห้ว
“พระชวนเซนเอนกายลงท้ายปลวก
นางว่านอนไม่ได้มคคันทั้งเพ
“พระสวมสอคอกคนางเข้าหวางโครง
“พระกษัตริย์จับพระขรรค์ฟันกิ่งไทร
“พระสำเหนียกเรียกแม่หล่อนมานอนกันตุงเพร

แทงคิ้ววาดตายลงตรงวันเสาร์
ตายวันเสาร์แม่เนื้อเกลี้ยง...เพราะถูกเลี้ยงแทง”

พอดินทรคุดมัทก็ทราก...พลาตลงนอนเขลง”
กำลังแรงน้ำพอม...พาพระจอมหงส์”
ถูกค่างเขี้ยวใส่ตา...โอ้วว่าเวร”
ครีบโหนดบาดวาน...มารยังเหาะเฉย”
พบพร้าวหัวถีบลงดังฉา...ติดหวางขาไป
สองหน่วย...แล้วเหาะขึ้นไปช่วยนาง”
แต่พร้าวดิหาไม้...เด็กมันเก็บชายเสียดัน”
อำเภอระโหนดจังหวัดสงขลา”
พลัดลงไม่ตาย...เพราะสาวใส่มันครีม”
ขักริมกำแยง...มาบังแสงลูกหวัน”
ไม้ไผ่รวกต่างหมอน...เข้านอนตุงเพร
พระว่านอนตุงเพรหาไม้มคคัน”
หย่าเอาโหมงนี้กว่าถันกัลยา”
นางว่าเอามาทำไทร...พระองค์เทอ...ข้างหังเพ
พระกษัตริย์ขึ้นชมสมคเน...คิดถ่ายเทบอกรัง
...ที่มันกรังอยู่นาน”

ฯลฯ